

LỄ HỘI "ĐÔNG SỬA" TRONG ĐỜI SỐNG VĂN HOÁ NGƯỜI THÁI Ở XÃ SẬP VẬT, HUYỆN YÊN CHÂU, TỈNH SƠN LA

*Lê Văn Minh, Lò Ngọc Diệp
Trường Đại học Tây Bắc

THÔNG TIN BÀI BÁO

Ngày nhận bài: 2/7/2024
Ngày nhận đăng: 17/7/2024

Từ khoá: Lễ hội, Người Thái,
Đông Sủa, Sập Vật, Yên Châu

TÓM TẮT

Lễ hội Đông Sủa là hoạt động tín ngưỡng thường xuyên của cộng đồng người Thái ở bản Khá xã Sập Vật. Lễ hội được chuẩn bị trong thời gian ngắn, với những vật dụng quen thuộc cùng sự góp sức của người dân trong bản. Các lễ cúng lần lượt diễn ra trong lễ hội có ý nghĩa khác nhau nhưng đều thể hiện mong muốn hướng về cội nguồn và những thế lực siêu nhiên. Thông qua việc khảo sát thực tế, bài viết góp phần làm rõ thực trạng và giải pháp phát huy giá trị lễ Đông Sủa trong cộng đồng người Thái ở Yên Châu.

1. Tính cấp thiết

Trong quá trình sinh sống trên vùng đất Sơn La, người Thái đã sáng tạo và xây dựng một nền văn hóa phong phú và đa dạng. Các giá trị văn hoá vật chất, tinh thần góp phần quan trọng, ảnh hưởng sâu sắc đến tư tưởng của người dân trong việc bảo tồn và phát huy các giá trị văn hoá truyền thống, điều này được thể hiện rất rõ trong lễ hội Đông Sủa ở bản Khá, xã Sập Vật, huyện Yên Châu.

Sập Vật là địa bàn cư trú chủ yếu của 3 dân tộc: Thái, Kinh và Mông. "Xã Sập Vật có 1.001 hộ, 4.255 khẩu trong đó dân tộc Thái chiếm 80%, dân tộc Kinh 8%, dân tộc Mông 12% dân số" [2, tr.11]. Người Thái là cộng đồng sinh sống lâu đời có nhiều văn hoá truyền thống, một trong số đó là văn hoá lễ hội, bắt nguồn từ lao động sản xuất và quá trình bảo vệ bản mường, đồng thời thể hiện đời sống tinh thần phong phú, đa dạng của cộng đồng người Thái. Lễ hội là hoạt động tín ngưỡng mang tính cộng đồng, những tri thức đặc thù được sản sinh, đúc kết trong quá trình sinh sống và tồn tại thể hiện tinh thần cộng cảm nhân văn sâu sắc, đáp ứng nhu cầu hưởng thụ và tiếp thu văn hoá. Đặc biệt hơn chính là sự mong muốn truyền tải nguyện vọng của tập thể tới các đấng thần linh, với mong muốn được che chở và bảo vệ. Cùng với thời gian tín ngưỡng thờ cúng trong lễ hội Đông Sủa dần được định hình về cách thức thờ cúng và hệ thống nghi thức. Do trong quá trình lao động

sản xuất gặp nhiều khó khăn nên con người thường dựa vào môi trường tự nhiên, niềm tin vào các vị thần từ đó mới hình thành tín ngưỡng đa thần và quan niệm "vạn vật hữu linh". Lễ hội là dịp để cộng đồng thỏa mãn nhu cầu hưởng thụ và sáng tạo các giá trị văn hoá, ôn lại truyền thống, bài trừ nỗi lo âu, hướng đến những khát khao, ước vọng ngày càng phồn vinh, thịnh vượng. Ngày nay, việc lễ hội được tổ chức, ngoài mong muốn duy trì truyền thống của thế hệ ông cha để lại còn nhằm tôn vinh những giá trị văn hoá đặc trưng, giới thiệu không gian bản mường và không gian diễn xướng của các loại hình văn hoá nghệ thuật. Đây là cơ sở quan trọng để tín ngưỡng của cộng đồng tồn tại và phát triển.

Theo thời gian lễ hội là sinh hoạt văn hoá không thể tách rời đối với cộng đồng, tạo nên các giá trị văn hoá đặc trưng mang đậm dấu ấn bản địa của người Thái Yên Châu. Lễ hội đã trở thành hoạt động thường kỳ nhưng chưa được ghi chép hay có công trình nghiên cứu cụ thể, toàn diện về lễ hội. Tất cả những quy trình, quy định liên quan đến lễ hội đều được truyền khẩu từ thế hệ này qua thế hệ khác. Với vai trò, ý nghĩa của lễ hội, cần có nhiều nghiên cứu chuyên sâu và ghi chép đầy đủ, rõ ràng hơn để văn hoá truyền thống nói chung và văn hoá lễ hội người Thái Yên Châu nói riêng được gìn giữ và lưu truyền.

2. Phương pháp nghiên cứu.

Phương pháp lịch sử, logic: Bằng phương pháp này nhóm tác giả tìm hiểu vấn đề theo tiến trình lịch sử, làm rõ quá trình hình thành, phát triển của lễ hội, vai trò của lễ hội đối với cộng đồng, từ đó đưa ra các giải pháp bảo tồn, phát triển.

Phương pháp quan sát, điều tra: Đây là phương pháp giúp nhóm tác giả thu thập dữ liệu, đảm bảo tính chính xác và đáng tin cậy của sự kiện từ đó đưa ra được mô tả diễn biến lễ hội 1 cách chi tiết và sâu sắc.

Phương pháp phân tích, tổng hợp: Là phương pháp nhóm tác giả thực hiện trong quá trình nghiên cứu, xử lý dữ liệu nhằm hiểu rõ, phân tích và tóm tắt thông tin từ nhiều nguồn khác nhau để đưa ra các kết luận và nhận định có giá trị đến kết quả nghiên cứu.

3. Kết quả và bàn luận

3.1. Ý nghĩa và nguồn gốc tên gọi của lễ hội

Trong tài liệu Phòng Văn hoá huyện Yên Châu và người dân bản Khá cung cấp thì nguồn gốc tên gọi của lễ hội như sau: vào khoảng thế kỷ 17 con trai của quan lớn tên là "Tháo Khăm Chu" lấy vợ tên là "Va Khăm Keo" (Tên gọi từ "Tháo" là một dòng họ cao quý nhất, họ của vua, quan). Theo tục lệ khi đó, nhà có con xây dựng gia đình được bố mẹ tặng của hồi môn. Gia đình "Tháo Khăm Chu" đã được dòng tộc cao quý của mình tặng khu đất để cai quản và sinh sống tại nơi hiện nay tổ chức lễ hội, đó là bản Khá (hay còn được phiên âm là Kha). "Kha" theo tiếng Thái Mường Vạt (Yên Châu) có 2 nghĩa:

Nghĩa thứ nhất: "Kha" có nghĩa là Riêng; có thể gọi bản nhiều riêng.

Nghĩa thứ hai: "Kha" có nghĩa là của hồi môn của bố mẹ, dòng tộc tặng cho con cháu khi lấy chồng hoặc lấy vợ.

"Đồng Sừ" dịch theo tiếng Thái: "Đồng" là khu rừng thiêng, rừng cấm của bản, khu rừng này chỉ để làm lễ cúng. "Sừ": là áo thiêng. "Áo thiêng" chứa đựng linh hồn người đã từng cai quản khu rừng thiêng. Điều đặc biệt là chỉ có áo của chủ rừng thiêng (chủ áo) được đặt trong miếu thờ tại rừng thiêng. *"Khi tiến hành lễ cúng thần bản ở khu "rừng thiêng", người ta phải làm nghi thức đem áo của quan bản đặt cạnh*

mâm cỗ lễ. Vì lễ đó người giữ chức vụ này được mang tên "Chủ áo" (Chầu sừ) với nghĩa "Chủ của các linh hồn" - "cột trụ" của môi nóc nhà thành viên" [7, tr.175].

Qua nguồn gốc tên gọi lễ hội, có thể hiểu ý nghĩa sâu xa của nó là mong muốn thể hiện truyền thống "Uống nước nhớ nguồn" của người dân nơi đây với tổ tiên. Bên cạnh đó lễ hội còn là dịp để cộng đồng được trở về nguồn cội – nơi có ý nghĩa thiêng liêng trong tâm trí mỗi người.

3.2. Các nhân vật được thờ cúng

Theo "Chủ áo" Quàng Văn Mỹ tại bản Khá thì người được thờ tại miếu thờ phải là người có công với bản, có công trong đấu tranh chống giặc ngoại xâm thì mới được cộng đồng thờ cúng tại rừng thiêng. *"Với bản, chức danh tâm linh đó theo truyền thống cổ truyền thì rơi vào người đứng đầu dòng họ có công khai phá và lập nên bản đầu tiên cho nên mang nền nếp thế tập hoặc anh em trưởng, thứ thay nhau" [7, tr.244].* Người được thờ cúng hay còn được gọi là "Chủ áo" tại bản Khá. "Chủ áo" còn được gọi là "Lan Khăm bản Kha" (giống như quan của bản Khá) hoặc "Đồng Sừ", người được ví như tảng đá bảo vệ bản, luôn túc trực ở bản, không rời xa bản, người giữ phần hồn của cả bản, là người có trách nhiệm nối tiếp và phát huy khi được trao truyền áo thiêng.

Dựa vào những thông tin thu thập tại bản cũng như căn cứ vào nội dung bài cúng trong lễ hội, những người được thờ cúng tại rừng thiêng theo thứ tự như sau: Cụ Khăm U, Cụ Khăm Úc, Cụ Khăm Yêu, Cụ Khăm Hiêng, Cụ Khăm Hạy, Cụ Khăm Phớ, Cụ Khăm Phớ. Theo thông lệ thì sau này có thể sẽ là ông Quàng Văn Mỹ "Chủ áo" (là người được truyền lại "Áo thiêng", là thế hệ tiếp sau Cụ Khăm Phớ, theo lệ thường người được chọn là "Chủ áo" sau này sẽ được người dân thờ cúng).

3.3. Địa điểm, thời gian tổ chức

Địa điểm tổ chức: Mỗi bản của người Thái đều có một khu rừng thiêng, rừng cấm, đây là địa điểm tổ chức lễ hội, là nơi ở của các vị thần trông coi bản mệnh của bản. Dân bản không được phép chặt phá cây cối, chăn thả gia súc, không được làm ứ đọng nước trong rừng thiêng, vì đây là nơi lưu giữ linh khí, sự sống của cả bản. Trừ ngày cúng tế, tất cả các ngày trong năm chỉ có

người trông coi rừng thiêng được phép đến khu rừng thiêng này. Khu rừng thiêng của bản Khá trước đây là một vùng nước cây cối mọc xung quanh, đặc biệt vùng nước có rất nhiều cá. Tuy nhiên, hiện nay vùng nước đã không còn do nước suối cạn dần, nước không cung cấp vào khu vực vùng nước nữa chỉ còn lại rừng cây cỏ thụ và các loại cây bụi.

Miếu thờ nằm ở giữa khu rừng thiêng, khung miếu được làm bằng gỗ, chân kê đá tảng, ván thưng phen tre, gồm 02 mái được lợp bằng proximãng. Miếu dựa lưng vào bản, mặt quay ra suối, gồm 02 gian nhà tách biệt; Khôi nhà thứ nhất thờ Lan Khăm Chu (Lan Khăm Mường Vạt) và vợ Ba Khăm Keo, gian nhà bên cạnh thờ các Lan Khăm còn lại, các gian được phân định bằng tám phen tre ngăn cách nhau.

Thời gian tổ chức: Trước đây để chọn ngày cúng, "Chủ áo" (Chầu sớ) sẽ đi xem ngày để tổ chức làm lễ, tuy nhiên hiện nay để chọn ngày "Chủ áo" cùng ban quản lý bản, lãnh đạo xã sẽ thống nhất chọn ngày phù hợp để cúng mà không cố định một ngày trong các năm. Ngày tổ chức tùy thuộc vào nhiều yếu tố như: mùa màng đã thu hoạch, mọi công việc đã hoàn thành, chuẩn bị đón một năm mới thịnh vượng và mong muốn gặp nhiều may mắn. Hiện nay, lãnh đạo các cấp đã ủng hộ việc mở rộng lễ hội, hướng đến chào xuân mới và cũng theo truyền thống lễ hội Đông Sớ được tổ chức vào mùa xuân, sau tết âm lịch. Mới đây nhất, vào tháng 6 năm 2024, lễ hội Đông Sớ đã được tổ chức trong khuôn khổ Ngày hội Xoài Yên Châu năm 2024 tại bản Khá, nhằm mục đích mời gọi đồng bào người dân và du khách đến với bản Khá xã Sập Vạt để cùng trải nghiệm và vui hội.

4. Diễn biến của lễ hội

4.1. Phần lễ

Công việc chuẩn bị: Sau khi được thầy cúng lựa chọn ngày tổ chức cúng, trưởng bản thông báo và mời dự họp bản để chuẩn bị cho việc tổ chức. Theo quy định mỗi hộ gia đình đóng góp 01 chai rượu, 01 túi gạo nếp và 30.000 VNĐ (tháng 02/2023). Nếu năm trước cả bản được mùa thì mức đóng góp sẽ cao hơn, quy mô tổ chức cúng sẽ lớn hơn (nhiều lợn, nhiều gà hơn); ngược lại nếu mất mùa thì mức đóng góp sẽ ít hơn, quy mô tổ chức cúng sẽ nhỏ hơn.

Trưởng bản là người có trách nhiệm phân công, đôn đốc cất cử người trực tiếp thu tiền và hiện vật đóng góp sau đó mua lợn, gà, vịt,... của các hộ trong bản, ngoài ra còn cất cử đội văn nghệ luyện tập, đội lấy gỗ, chặt tre, dọn dẹp sân bãi, ao, vườn sạch sẽ và cử người dựng cột cho các trò chơi ở bãi đất phẳng gần rừng thiêng. Sau đó, dân bản tiến hành cắm mốc ranh giới khu vực rừng thiêng. Mốc ranh giới được đan bằng tre theo hình chữ nhật cắm ở bốn hướng với ý nghĩa thông báo cho mọi người biết hôm nay trong bản có việc lớn, thông báo cho "Ma" xấu biết và không được vào bản trong bất cứ trường hợp nào. Mọi người cùng nhau thịt lợn, thịt vịt, hái rau, xôi cơm,... mọi công việc nấu, nướng đều được thực hiện tại rừng thiêng.

Phần lễ tại khu rừng thiêng bản Khá (Hươn sớ bản Khá)

Nơi đặt lễ vật để cúng là các miếu thờ dưới tán cây cổ thụ lớn nhất rừng thiêng. Đồ cúng được sắp xếp tại các gian miếu thờ theo thứ tự trừ trái qua phải. Lễ vật được bày trên lá chuối bao gồm: đầu lợn, thịt lợn, gà, vịt, xôi đựng bằng "Ép khâu" 01 bát nước canh, 01 bát nước, 02 chén rượu, 02 chum rượu cần, 02 chai rượu gạo, trầu không, hương đã được thắp, 01 nắm đũa, áo của người bảo vệ khu rừng (còn được gọi là áo thiêng). Tiếp sau đó là lễ vật của từng gia đình gồm: 01 cuộn vải khuyt, vòng tay bạc, tiền bằng tre, gỗ đặt xung quanh và xếp theo tuần tự, mỗi gia đình cử đại diện ngồi trực nơi lễ cúng.

Trước khi lễ cúng bắt đầu, thầy cúng làm lễ "Tóc khách" (cẩn báo), mời các vị thần linh kiểm tra lễ vật đã đầy đủ hoặc thiếu gì thì dân bản sẽ bổ sung, nếu đủ thì xin tiến hành các bước tiếp theo của lễ cúng. Thầy cúng bắt đầu cúng, bài khấn được khấn ba lần, sau mỗi lần hết bài khấn thì "Chủ áo" thực hiện dâng thêm thịt lợn, gà, vịt, nước, rượu, hương, vào nơi đặt lễ cúng tại miếu thờ.

Nội dung bài cúng thể hiện lòng biết ơn sâu sắc đối với 7 vị thần có công với bản, cầu xin thần linh phù hộ cho công việc được thuận lợi, mong muốn về một cuộc sống bình yên, no ấm. Đây là ý nghĩa cao đẹp đầy tính nhân văn để nhớ về công ơn của người khai sinh ra bản, bảo vệ bản với đạo lý "Uông nước nhớ nguồn", "Ăn quả nhớ người trồng cây".

Phân lễ cúng người bảo vệ rừng thiêng (Tu sửa).

Phân này diễn ra tại gốc cây to ở rừng thiêng, thầy cúng chỉ khấn một lần. Cúng người bảo vệ là vị thần trông coi và bảo vệ khu rừng thiêng của bản, người Thái gọi lễ cúng này là Tu sửa. Nơi thờ cúng người bảo vệ rừng thiêng được đặt ở một gốc cây cổ thụ đối diện với các miếu thờ. Ban thờ được làm bằng tấm phen tre đan, đặt dưới một gốc cây lớn, lễ vật gồm có thịt, một "Ép khâu" cơm, 01 bát nước canh, 01 đôi đũa được đặt trên lá chuối, sau đó thầy cúng tiến hành cúng. Nội dung bài cúng mời thần linh về hưởng thụ lễ vật, cầu xin thần linh bảo vệ dân bản khỏi những vận hạn thiên tai và dịch bệnh,...hướng đến những điều tốt đẹp trong cuộc sống.

Phân lễ tại gia đình người chủ áo (Khốp sửa)

Lễ vật cũng được đặt trên lá chuối ở góc thờ của gia đình "Chủ áo" gồm: 02 con gà, 01 bát nước canh, 01 bát nước, trà, xôi đựng bằng 02 ép khâu, 02 chén rượu, nắm đũa, áo thiêng và 02 chum rượu cần, mỗi chum cắm 02 cần được đặt bên cạnh mâm cúng. Thầy cúng, cúng mời tổ tiên người "Chủ áo" về hưởng thụ lễ vật của gia đình, báo cáo với tổ tiên công việc của mình đã làm. Cầu mong ông bà, tổ tiên phù hộ cho cả gia đình mạnh khỏe, làm ăn thuận lợi, mùa màng bội thu.

Một số kiêng kỵ

Đối với thầy cúng: Thầy cúng phải tuynet đôi thanh tinh, trong sạch trước thần linh nên không được chung đụng với phụ nữ, phải nằm ngủ riêng kể từ khi chon được ngày cúng đến khi lễ cúng kết thúc: không được phép sát sinh; không được ăn lá rau thì là,...

Đối với dân bản: Trong ngày cúng, người dân không được chặt hay bẻ cành cây nếu gia đình nào muốn chặt cây thì phải mang gà, rượu đến nhà thầy cúng để làm lễ xin chặt cây; Hạn chế lấy nước, lấy củi, đào đất trong thời gian lễ cúng; Không được đánh, chửi nhau, tạo ra những âm thanh lớn làm kinh động đến thần linh. Nếu ai vi phạm những quy định trên, tùy mức độ mà dân bản sẽ đình mức phạt, nhẹ thì bị nhắc nhở, cảnh cáo trước toàn dân, nặng thì bị phạt tiền để mua sắm lễ vật tạ lỗi với bản.

4.2. Phân hội

Lễ là nghi thức là bản phân, còn hội là phần vui chơi, do đó người dân cũng tận dụng ngày này để vui chơi, giải trí. Các trò chơi dân gian

không đòi hỏi những luật lệ hay tiêu chuẩn nghiêm ngặt, ai cũng có thể tham gia. Các trò chơi như: ném còn, thi bắt cá, xòe trống chiêng, Đến với lễ hội mọi người được gặp gỡ, vui chơi, giao lưu,...tạo nên một không khí lễ hội vui tươi. Ngoài ra, Ban tổ chức còn tổ chức các cuộc thi như: thi đan sọt, thi làm "Cút piêu", thi ném còn, thi gói cơm xôi và các hoạt động trải nghiệm: bắt cá, nấu rượu gạo, nhảy sạp, đặc biệt là xòe đoàn kết.

Xòe của người Thái Yên Châu có nhiều nét khác biệt so với các vùng khác. "*Cuộc sống lao động vất vả cổ xưa là cội nguồn cảm hứng cho tổ tiên người Thái sáng tạo nên những điệu xòe đầu tiên đặt nền móng cho nghệ thuật múa Thái rực rỡ sau này. Trong quá trình chinh chiến khai phá đất đai (pày tở mường), những tư thế, động tác, miếng võ kiếm, đao, khiên, đã được sáng tạo và phát triển thành các điệu xòe lễ thức, truyền thống dân gian,...*" [3, tr.67]. Các điệu xòe mô phỏng bước đi của cha ông khi khai phá đất đai, phát nương làm rẫy, hái bông, trồng lúa tía ngô. Xòe xóc óc hay xòe bá vai, thể hiện những sinh hoạt trong cuộc sống hằng ngày, trong lao động sản xuất, qua trí tưởng tượng và óc sáng tạo đã được người Thái Yên Châu diễn tả sinh động và tinh tế trong các điệu xòe thể hiện những ước mơ khát vọng của con người. Vì lễ đó gìn giữ và phát huy các điệu xòe góp phần lan toả nghệ thuật xòe Thái phát triển rộng khắp, thường xuyên đan xen các điệu xòe trong các lễ hội, trong đó có lễ hội Đông Sửa.

5. Vai trò của lễ hội Đông Sửa

5.1. Giáo dục các thế hệ trẻ hướng về cội nguồn

Lễ hội được hình thành và phát triển thông qua quá trình lao động, sản xuất trong suốt thời kỳ xây dựng và mở rộng bản mường của cộng đồng người Thái tại địa phương, vì vậy lễ hội có nhiều ý nghĩa và vai trò to lớn trong đời sống người dân. Đây là nơi mọi người dân thể hiện lòng thành kính với các bậc bề trên, các thế lực siêu hình, đặc biệt là lòng biết ơn các thế hệ trước đã có công xây dựng, bảo vệ và mở mang bản mường. Mỗi một dân tộc, cộng đồng người trong quá trình sinh sống, tồn tại và phát triển đã không ngừng sáng tạo ra các giá trị văn hoá mang dấu ấn lịch sử rất cụ thể. "*Quá khứ-*

hiện tại-tương lai là một sự tiếp nối dĩ nhiên và bất tận. Mỗi một dân tộc, quốc gia, mỗi một nền văn hóa trên toàn cầu này đóng góp cho nhân loại những giá trị văn hóa đặc sắc của mình" [8].

Ngoài ra, đây còn là sự kiện quan trọng nhằm tôn vinh, khơi dậy, tuyên truyền giáo dục đối với cộng đồng về truyền thống đoàn kết, ý nghĩa nhân văn, đức tính cần cù sáng tạo, anh dũng đấu tranh bảo vệ bản mệnh, những con người có thật trong lịch sử của bản Khá xã Sập Vạt. Họ là những nhân vật có ảnh hưởng về mặt tâm linh, in sâu vào tiềm thức, chi phối cuộc sống, sinh hoạt của người dân, giúp nhân dân có cuộc sống ấm no, hạnh phúc. *"Tất cả các nghi lễ là để biểu thị thái độ thành kính, trân trọng, tôn vinh tới đối tượng mà người dân thờ cúng. Các tín điều trong hệ thống nghi lễ mang tính tưởng niệm và có tính giáo dục sâu sắc" [5, tr.41]*

Lễ hội được tổ chức thường xuyên có ý nghĩa nhắc nhở con cháu trong xã, ngoài bản hãy nhớ về cội nguồn, công đức tổ tiên đã bảo vệ vùng đất của cộng đồng, giáo dục thế hệ trẻ nêu cao tinh thần "Ăn quả nhớ người trồng cây". *"Xây dựng môi trường văn hoá lành mạnh, văn minh gắn liền với đấu tranh không khoan nhượng với cái xấu, cái ác, phi văn hoá, phản văn hoá; bảo vệ những giá trị chân - thiện - mỹ" [6].* Có thể thấy, văn hoá truyền thống không chỉ có vai trò trong đời sống hằng ngày mà còn thể hiện những chuẩn mực đạo đức để con người noi theo và làm theo.

5.2. Góp phần phát triển kinh tế, văn hóa, xã hội

Lễ hội là hoạt động tín ngưỡng quan trọng trong đời sống của dân bản Khá xã Sập Vạt, huyện Yên Châu, vừa là di sản văn hóa của cộng đồng, vừa là nguồn tài nguyên phát triển văn hóa và du lịch tâm linh. Đây là một trong những tài nguyên văn hoá mang lại giá trị kinh tế du lịch rất lớn. *"Ngoài những giá trị truyền thống về tinh thần, còn xuất hiện những lợi ích mới về kinh tế do di sản văn hoá đem lại cho một số làng bản có điều kiện làm du lịch cộng đồng. Các doanh nghiệp du lịch tiếp cận di sản văn hoá của các dân tộc thiểu số như nguồn sản phẩm đã và đang được khai thác qua hình thức du lịch" [4, tr.58].* Ở lễ hội ngoài các hoạt

động mang tính quy định (lễ vật, thủ tục cúng bái...), còn diễn ra các hoạt động văn hóa mang đặc trưng vùng miền, có tính hấp dẫn đối với du khách. Những người tham gia vào các hoạt động, đặc biệt phần hội sẽ không cảm thấy bị ràng buộc bởi những lễ nghi, tôn giáo, tuổi tác mà còn cảm thấy may mắn như nhận được thứ quyền lợi vô hình nào đó từ các vị thần linh. Đây cũng là nguyên nhân lễ hội thu hút đông đảo mọi tầng lớp nhân dân vì họ tin tưởng khi tham gia thì những mong muốn về sức khoẻ, may mắn, bình an, hạnh phúc... của họ sẽ được tổ tiên, thần linh thấu tỏ và sẽ giúp họ đạt được những mong muốn ấy.

Trong xu thế phát triển của loại hình du lịch văn hóa như hiện nay, huyện Yên Châu đang chú trọng khai thác các thế mạnh địa phương để thu hút khách du lịch. Theo đó, lễ hội Đông Sủa được diễn ra hằng năm sẽ góp phần vào việc quảng bá hình ảnh du lịch của địa phương, làm phong phú thêm giá trị văn hóa dân tộc. Nhờ đó mà hình ảnh của địa phương được lan tỏa xa hơn, tạo ra sự giao thoa, đan xen văn hóa và làm giàu thêm kho tàng văn hóa truyền thống của cộng đồng. Đồng thời, lễ hội thu hút khách du lịch đến với địa phương ngày càng tăng, trên cơ sở đó cải thiện kết cấu hạ tầng và dịch vụ du lịch của địa phương. Thông qua lễ hội và các dịch vụ du lịch, đời sống vật chất cũng như tinh thần của người dân địa phương được nâng cao. Lễ hội từng bước mang lại cho người dân địa phương thêm nguồn lợi kinh tế thông qua các hoạt động dịch vụ trong lễ hội (ăn, ngủ, nghỉ,...). *"Việc khai thác có chọn lọc các giá trị của văn hoá tức là tìm ra các giá trị đặc sắc của văn hoá, đưa các giá trị đó vào cuộc sống đem lại các giá trị đích thực cho con người. "Giá trị tạo ra giá trị - Giá trị gia tăng giá trị". Kinh tế phát triển dựa trên nền tảng các tài nguyên văn hoá sẽ là nhân tố chủ đạo của kinh tế di sản, tạo ra giá trị và giá trị thặng dư từ kho tàng di sản văn hoá dân tộc" [5, tr.45].*

6. Thực trạng lễ hội Đông Sủa hiện nay

Việc tổ chức lễ hội là niềm tự hào, thể hiện nghĩa vụ và trách nhiệm, mọi người đều đón nhận công việc được phân công một cách tự nguyện, họ cùng nhau lo chu toàn mọi việc đảm bảo cho tính trang nghiêm dù là chi tiết nhỏ nhất. Các gia đình lo chuẩn bị áo, vải, vòng

bạc, gạo, rượu và chỉnh trang không gian nhà cửa sao cho tươm tất, gọn gàng nhất. Trước năm 2023, lễ hội Đông Sưa diễn ra chủ yếu trong phạm vi hẹp, chưa thực sự có tính phổ biến rộng và liên kết như tổ chức ở nhiều địa điểm hoặc liên kết tổ chức giữa các bản. Đồng thời, do nhu cầu phát triển kinh tế, nhiều thanh niên ở bản cũng như ở xã đã đi lập nghiệp hoặc tham gia các công việc ở địa phương khác, cho nên mọi công việc thiếu vắng sự tham gia của giới trẻ, vì vậy bước trao truyền các tri thức, kinh nghiệm của lễ hội có nguy cơ mai một. Điều này cũng ít nhiều ảnh hưởng đến nhận thức của tổ chức và người tham gia lễ hội. Vì thế kinh phí, phương tiện, con người bố trí cho các hoạt động của lễ hội còn khó khăn.

Tuy nhiên, với lợi thế về cảnh quan như: không gian bản được phủ xanh bởi nhiều cây me, cây xoài cổ thụ, có núi, có rừng, có suối, có cầu treo dẫn vào bản, xen kẽ từng nóc nhà sàn là con đường liên kết với khu rừng thiêng,... Từ một lễ cúng nhỏ, năm 2023 lễ hội đã mở rộng quy mô hơn, chính quyền địa phương đã đầu tư xây dựng nhà văn hoá theo lối kiến trúc nhà sàn, cầu bê tông bắc qua suối dẫn vào bản, khai thác các khu đất trống để gửi phương tiện giao thông miễn phí, hệ thống đường bê tông đáp ứng nhu cầu đi lại của du khách,... số lượng người tham gia vào lễ hội cũng đông hơn, giúp cho việc chuẩn bị được kỹ lưỡng và chu đáo hơn,... nhằm theo kịp nhu cầu du xuân, hưởng thụ văn hoá ngày càng cao của người dân.

Nơi tổ chức là khu rừng rộng có nhiều cây cổ thụ, là khu rừng cấm của bản nằm bên cạnh suối Sập. Trong tâm thức của người Thái, rừng là nơi trú ngụ của các thần linh, là trung gian kết nối con người với thế giới của người đã khuất. Rừng còn là mạch nguồn của sự sống và là nơi linh thiêng trong không gian sinh sống của cộng đồng. Dân bản không được chặt cây hoặc làm ứ ập khu rừng, chỉ đến khi tổ chức lễ hội mới được phép dọn dẹp, phát quang cây bụi và lá khô.

Với lợi thế nhiều mặt như vậy, bản Khá đã được nhiều chuyên gia, nhà quản lý, đặc biệt là chính quyền các cấp,... đánh giá là khu vực có tiềm năng rất lớn về du lịch. Vì vậy để phát huy bản sắc, phát triển văn hoá một cách có hiệu quả cần có những giải pháp đồng bộ với sự vào

cuộc của nhiều cơ quan, tổ chức giúp cho lễ hội có hướng phát triển bền vững:

7. Giải pháp bảo tồn, phát huy lễ hội

Lễ hội Đông Sưa là bộ phận trong đời sống tín ngưỡng, tinh thần của người dân phục vụ trực tiếp mục đích, nhu cầu về tâm linh, văn hoá của người dân. Vì vậy, lễ hội cần được tôn trọng, bảo vệ, bảo tồn và cần có những hành động cụ thể phát huy, phát triển tính tích cực của lễ hội. Những vấn đề này thuộc về nhận thức, hành động của chính cộng đồng người Thái ở Sập Vạt, tiếp đến là trách nhiệm của các nhà nghiên cứu, những người làm công tác quản lý văn hoá các cấp, chính quyền địa phương. Cần có những quan điểm, nhận thức đúng đắn, trách nhiệm, khoa học, tinh thần đoàn kết đồng thuận của nhiều cấp quản lý, nhiều tầng lớp trong cộng đồng đối với văn hoá truyền thống nói chung và lễ Đông Sưa nói riêng, từ đó sẽ góp phần hiện thực hoá vai trò tốt đẹp của lễ hội, làm cơ sở khoa học cho việc định hướng vào việc bảo tồn, phát huy và phát triển bền vững văn hoá Thái đương đại.

Thứ nhất: Chính quyền địa phương cần tạo điều kiện để lễ hội Đông Sưa hoạt động. Đồng thời nâng cao nhận thức hướng về cội nguồn, nguồn gốc văn hoá, ý thức về tự bảo vệ di sản văn hoá truyền thống. Khuyến khích, động viên các dân bản, đặc biệt là thế hệ trẻ cần duy trì, nối tiếp việc thực hành các di sản văn hoá truyền thống trong lễ hội. Thế hệ trẻ cần kiến tạo môi trường lễ hội an toàn, nhân văn, không gian bản xanh, sạch, đẹp, làm chủ các thiết chế văn hoá. Cơ quan quản lý văn hoá ở địa phương làm cầu nối, đan xen và hoà hợp với các thiết chế cổ truyền như chủ bản, thầy mo, nghệ nhân,... cùng với sự đồng thuận các tổ chức trong bản, xã. Qua đó sẽ góp phần thúc đẩy, nâng cao chất lượng lễ hội và vị thế của cộng đồng thông qua văn hoá và cũng vì văn hoá.

Thứ hai: Ủy ban nhân dân huyện Yên Châu và Sở Văn hoá, Thể thao và Du lịch cần có những chính sách đãi ngộ đối với các tri thức, nghệ nhân, những người tham gia thực hành lễ và nhiều tri thức dân gian, phong tục, tập quán, tín ngưỡng diễn ra trong lễ hội Đông Sưa. Cần có những chính sách đảm bảo cuộc sống, duy trì sinh hoạt văn hoá, đảm bảo sức khoẻ để các nghệ nhân tiếp tục cống hiến cho cộng đồng.

Tạo điều kiện để các nghệ nhân trao truyền, truyền bá các giá trị văn hoá đến thế hệ trẻ, giúp các thế hệ, tầng lớp sau đón nhận và thực hành lễ một cách chân thực và hiệu quả.

Thứ ba: Sở Văn hoá, Thể thao và Du lịch tiếp tục có kế hoạch phối hợp với các cơ quan, đơn vị chuyên môn kiểm kê, sưu tầm nghiên cứu các sản phẩm văn hoá đặc sắc, bảo tồn các phong tục tập quán, lễ hội truyền thống,...góp phần thực hiện "Kế hoạch Chiến lược Ngoại giao văn hoá đến năm 2030 trên địa bàn huyện Yên Châu" đã đề ra vào tháng 6/2022. Các kết quả nghiên cứu về văn hoá cần được kiểm chứng và làm sáng tỏ bởi chính chủ thể tạo ra văn hoá đó, tránh tình trạng sai lệch hoặc nhiều ý kiến không thống nhất trong cộng đồng. Để làm rõ vai trò và giá trị của văn hoá người dân cần, "*Chủ động, tích cực hỗ trợ các cấp chính quyền, cơ quan nghiên cứu, các nhà nghiên cứu ở trung ương và địa phương trong hoạt động nghiên cứu, sưu tầm, kiểm kê, bảo quản trưng bày và tuyên truyền về di sản văn hoá của dân tộc mình*" [4, tr.67]. Qua đó sẽ lưu giữ được hiện trạng, hiện vật, các tư liệu hình ảnh, video, sách, các báo cáo, bài viết về văn hoá nhằm tư liệu hoá toàn bộ tư liệu sưu tầm được về lễ hội để bảo quản, phát huy phục vụ nghiên cứu và quảng bá, giới thiệu về văn hoá Thái ở địa phương.

Thứ tư: Để từng bước nâng tầm lễ hội góp phần phát triển kinh tế cần nâng cao khả năng, năng lực vào hoạt động phát triển sinh kế thông qua hoạt động du lịch dựa vào lễ hội của cộng đồng, cần phân bổ các hoạt động có hiệu quả một cách đồng đều, minh bạch, công bằng để cộng đồng là nhân tố chính trong phát huy sản phẩm du lịch văn hoá lễ hội. Sinh kế dựa vào du lịch văn hoá là công việc mới và đối với người dân ở bản Khá xã Sập Vạt. Vì vậy để phát huy tốt du lịch dựa vào di sản văn hoá để tạo sinh kế cho người dân cần phối hợp như sau:

- Các cơ quan nhà nước ở địa phương: góp phần định hướng về cơ chế chính sách và tháo gỡ vướng mắc, khó khăn đặc thù dựa trên những chủ trương, chính sách phát triển kinh tế văn hoá, xã hội ở địa phương,...Sự phối hợp đồng bộ sẽ từng bước góp phần phát triển kinh tế du lịch dựa vào cộng đồng có lễ hội tạo nên

thành công vào việc quảng bá di sản văn hoá của cộng đồng đến du khách.

- Cộng đồng: là người dân ở tại nơi có thực hành lễ hội, các hộ gia đình ngoài tham gia vào lễ hội cần cần tham gia vào hoạt động du lịch một cách sáng tạo, công bằng tránh việc tranh chấp quyền lợi dựa trên các quy chế, quy định Ban tổ chức lễ hội đưa ra.

- Doanh nghiệp: là các sở sở lữ hành, đây là nguồn cung cấp du khách, cung cấp chương trình đến du khách, là nơi hướng dẫn người dân khai thác về cách tổ chức, kinh doanh du lịch văn hoá tại địa phương. Đồng thời, sự tham gia của doanh nghiệp để phối hợp và hoàn thiện sản phẩm du lịch, vì thế cần mời gọi, khuyến khích các doanh nghiệp tham gia vào việc phát triển du lịch dựa vào lễ hội.

- Các chuyên gia, nhà tư vấn: là các nhà chuyên môn, các tổ chức có vai trò định hướng, hoạch định cho chính quyền và người dân và doanh nghiệp xây dựng các mô hình hoạt động du lịch dựa vào lễ hội ở địa phương một cách hiệu quả.

Thứ năm: Ủy ban Nhân dân xã Sập Vạt và các tổ chức chính trị xã hội cần phối hợp xây dựng kế hoạch tuyên truyền về lễ hội đúng quy định, mục đích để đăng tải trên Cổng thông tin điện tử của xã, huyện và các website của các tổ chức chính trị nhằm kết nối thông tin đến với người dân. Kết nối và lan toả lễ hội thông qua các tài khoản xã hội như facebook, zalo,... của các cá nhân, tập thể và các tổ chức chính trị hướng đến đông đảo bạn bè, người dân sử dụng mạng xã hội trong và ngoài địa phương. Xây dựng kế hoạch phát thanh ở các cụm dân cư, tăng thời lượng phát thanh, giới thiệu về lễ hội. Phối hợp biên soạn tài liệu, tờ gấp giới thiệu về giá trị của lễ hội để phổ biến, quảng bá về lễ hội. Đồng thời cần thường xuyên thanh tra, kiểm tra kịp thời ngăn chặn những sai lệch, biểu hiện tiêu cực trong hoạt động tuyên truyền và trong thời gian diễn ra lễ hội hướng đến ngày hội an toàn, văn minh và lành mạnh.

8. Kết luận

Trải qua thăng trầm trong lịch sử, văn hóa Thái đã chứng kiến bao sự đổi thay mạnh mẽ trong quá trình giao lưu và tiếp nhận các nền văn hóa khác từ bên ngoài. Trong quá trình ấy, người Thái bản Khá xã Sập Vạt huyện Yên

Châu đã tiếp thu và kế thừa được những giá trị văn hóa truyền thống, mang bản sắc riêng được thể hiện rõ nét trong sinh hoạt tín ngưỡng cúng Đông Sứ. Lễ hội thể hiện lòng biết ơn và đạo lý "Uống nước nhớ nguồn" được lưu truyền từ thế hệ này qua thế hệ khác bên cạnh đó lễ hội còn góp phần phát triển kinh tế, văn hoá, xã hội cho địa phương. Theo thời gian, lễ hội vẫn duy trì được các nội dung cơ bản: Yêu cầu lễ vật, các bài cúng, địa điểm tổ chức, các trò chơi dân gian,... Trong bối cảnh hiện nay các giá trị văn hóa truyền thống thể hiện sự phong phú, đa dạng đóng góp phần làm giàu đẹp thêm vốn văn hoá địa phương. Hiện nay, chính quyền địa phương và các ban ngành đã quan tâm đến việc phát triển lễ hội song chưa có những chính sách cụ thể. Việc bảo tồn, phát huy và phát triển lễ hội Đông Sứ là việc làm cần thiết nhằm gìn

Tài liệu tham khảo

[1]. Đề án Phát triển du lịch nông thôn tại bản Khá, xã Sập Vạt, huyện Yên Châu, tỉnh Sơn La do Phòng Văn hóa Thể thao và Du lịch huyện Yên Châu phối hợp Trung tâm Phát triển Du lịch Tây Bắc thực hiện năm 2022.

[2]. Đảng bộ huyện Yên Châu - Tỉnh Sơn La, Đảng uỷ xã Sập Vạt (2019), *Lịch sử Đảng bộ xã Sập Vạt 1945 - 2015*, Nxb Hồng Đức, Hà Nội, tr. 11.

[3]. Cà Chung (2023), "Xoè Thái - Di sản văn hoá cần bảo tồn và phát huy", Tạp chí *Nguồn sáng dân gian*, số 1 (86), tr.67-71.

[4]. Nguyễn Quốc Hùng (2021), "Hoạt động bảo tồn và phát huy di sản văn hoá các dân tộc thiểu số ở nước ta hiện nay", trong: *Bảo vệ và phát huy di sản văn hoá các dân tộc thiểu số ở Việt Nam, Thực tế ở Sơn La và một số địa phương khác*, Nxb Chính trị quốc gia sự thật, Hà Nội, tr.52-67.

giữ vốn tri thức văn hoá dân gian phục vụ cho động lực, mục tiêu của sự phát triển văn hóa nói riêng và phát triển kinh tế - xã hội nói chung. Qua bài viết nhóm tác giả hi vọng sẽ góp phần làm rõ hơn về lễ hội và vai trò của lễ hội trong đời sống của cộng đồng người Thái ở xã Sập Vạt. Trên cơ sở đó, nhóm tác giả đưa ra một vài giải pháp như đã trình bày nhằm góp phần bảo tồn, phát huy và phát triển lễ hội Đông sứ bởi tín ngưỡng cúng Đông Sứ không chỉ mang trong mình những giá trị phụ vụ nhu cầu con người (tâm linh, đạo đức, nghệ thuật,...) mà nó còn thể hiện nhu cầu sáng tạo và hưởng thụ những giá trị vật chất và tinh thần, là hình thức giáo dục các thế hệ hôm nay giữ gìn và phát huy truyền thống quý báu của dân tộc.

[5]. Dương Văn Sáu (2023), "Những vấn đề lý luận về phát triển kinh tế di sản ở Việt Nam hiện nay", Tạp chí *Khoa học Đại học Hạ Long*, số 10 (10/2023), tr.37-47.

[6]. Nguyễn Phú Trọng (24/11/2021), *Toàn văn phát biểu của Tổng bí thư Nguyễn Phú Trọng tại Hội nghị Văn hoá toàn quốc. Công thông tin điện tử Bộ Công thương Việt Nam*. Công thông tin điện tử Bộ Công thương. Truy cập ngày 9/5/2024, từ <https://moit.gov.vn/tin-tuc/hoat-dong/toan-van-phat-bieu-cua-tong-bi-thu-nguyen-phu-trong-tai-hoi-nghi-van-hoa-toan-quo.html>

[7]. Cẩm Trọng (2005), *Những hiểu biết về người Thái ở Việt Nam*, Nxb Chính trị quốc gia, Hà Nội. tr.175.

[8]. Nguyễn Hùng Vĩ (2015), *Giá trị lịch sử, truyền thống, văn hóa của lễ hội*, <https://www.qdnd.vn/van-hoa/doi-song/bai-1-gia-tri-lich-su-truyen-thong-van-hoa-cua-le-hoi-254584>. [Truy cập ngày 9/6/2024].

**THE 'DONG SUA' FESTIVAL IN THE CULTURAL LIFE OF THE THAI PEOPLE
IN SAP VAT COMMUNE, YEN CHAU DISTRICT, SON LA PROVINCE**

*Le Van Minh, Lo Ngoc Diep
Tay Bac University

***Abstract:** The Dong Sua Festival is a regular spiritual activity of the Thai community in Kha village, Sap Vat commune. The festival is prepared in a short time, using familiar items and the collective effort of the villagers. The various rituals performed during the festival each carry different meanings, but all express a desire to connect with their origins and the supernatural forces. Through field surveys, this article contributes to clarifying the current state and proposing solutions to enhance the value of the Dong Sua Festival within the Thai community in Yen Chau.*

***Keywords:** Festivals, Thai people, Dong Sua, Sap Vat*